

Шевчук В. М.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СЛІДЧОЇ ТА СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасний стан розвитку криміналістичної науки дозволяє ставити питання про необхідність розробки та застосування типових тактичних операцій, як ефективних засобів вирішення тактичних завдань кримінального провадження та перспективного напряму удосконалення слідчої та судової діяльності в складних умовах змагального процесу. Ці тактико-криміналістичні засоби комплексної спрямованості мають як суто теоретичне, так і виключно практичне значення. Теоретичний аспект передбачає створення систем типових тактичних операцій у структурі окремих криміналістичних методик розслідування злочинів, а практичний – використання цих моделей в якості орієнтирів для побудови і реалізації конкретної тактичної операції певної цілеспрямованості в реальних умовах розслідування та судового провадження. При цьому, розглядувані моделі при їх побудові повинні мати належне інформаційне наповнення, що істотно

збільшує їх продуктивність. Відомості про мету, завдання, учасників і засобів тактичної операції мають стати невід'ємним складником і знаходити своє відбиття у структурі моделі типової тактичної операції. Головне, що їх застосування у кримінальному провадженні спрямовані на оптимізацію слідчої та судової практики, підвищення ефективності такої діяльності.

Незважаючи на достатньо позитивний досвід інформатизації слідчої діяльності останнім часом [1, с. 39–46], необхідно констатувати нагальну потребу у подальшому вдосконаленні розроблених інформаційних систем і створенні належних умов для їх успішної реалізації.

Важливо враховувати, що використання АРМ слідчого спрямовано на оптимізацію, раціоналізацію й удосконалення слідчої роботи. Зокрема забезпечувати: 1) планування по конкретних кримінальних провадженнях і складання календарних планів роботи; 2) відбір і передачу необхідної інформації для проведення відповідних заходів у ході оперативно-розшукової діяльності та проведені негласних слідчих (розшукових) дій; 3) належне оформлення такої інформації, в тому числі у формі дачі доручень відповідно КПК; 4) накопичення й аналіз інформації по кримінальних провадженнях, особливо багатоепізодних; 5) використання, введеної в пам'ять ЕОМ інформації для автоматизації процесу підготовки слідчих та інших документів у потрібній кількості примірників; 6) автоматизацію контролю за дотриманням процесуальних термінів і здійснення планових заходів; 7) зберігання й використання різноманітної довідкової інформації по кримінальних провадженнях; 8) ефективний самоконтроль і контроль з боку керівників слідчих підрозділів за розслідуванням кримінальних проваджень на будь-якому етапі; 9) організацію і проведення експертиз; 10) аналіз інформації по злочинах минулих років, відпрацювання рекомендацій щодо їх розкриття й використання типових ознак та ситуацій [2, с. 687–688].

Структура АРМ слідчого передбачає наявність таких систем: а) технічних засобів, що складається із засобів обчислювальної, комунікаційної, організаційної техніки й технічних засобів спеціального призначення; б) програмних засобів, що складається із системного (загального) і прикладного (спеціального) програмного забезпечення; в) техніко-криміналістичного, методичного й тактичного забезпечення; г) загальних і спеціальних інформаційно-довідкових баз знань та ін. Програмне забезпечення загальне «керує» роботою комп'ютера та його окремих частин, прикладне (спеціальне) використовується для вирішення окремих завдань [5, с. 109].

Виходячи з того, що «АРМ слідчого» – це система відкритого типу, що дає можливість включати в базу даних нові відомості й коригувати існуючі [6, с. 288–299], вважаємо за доцільне доповнити програмно-інформаційну систему «АРМ слідчого «Інсайт»» окремим модулем «Тактичні операції», передбачивши його у блоці «Криміналістичні методики». До того ж, доцільним є створення АРМ судді, передбачивши в його структурі модуль «Тактичні операції». На підтримку викладеної пропозиції можна навести позитивні приклади щодо створення алгоритмізованих типових моделей низки тактичних операцій, окремі з яких введені в пам'ять ЕОМ

(«Виявлення», «Атрибуція трупа», «Викриття», «Контрольна закупівля», «Розшук» та ін.).

На нашу думку, модуль «Тактичні операції» має складатися з двох рівнів, компонентів:

1) *загальні тактичні операції*, які можна застосовувати при розслідуванні будь-якого злочину: «Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення», «Встановлення особи злочинця», «Встановлення мотивів учинення злочину», «Встановлення місця і часу вчинення кримінального правопорушення», «Встановлення співучасників злочинця», «Затримання злочинця на місці злочину»; «Розшук особи, яка зникла з місця події і переховується від слідства», «Перевірка алібі підозрюваного», «Встановлення свідків», «Перевірка обмови», «Нейтралізація протидії розслідуванню з боку зацікавлених осіб» та ін.;

2) *предметні тактичні операції*, що проводяться при розслідуванні окремих видів злочинів. Так, приміром, при розслідуванні службових злочинів у митній сфері, залежно від проміжних (локальних) завдань на початковому етапі можна виокремити такі тактичні операції: «Затримання хабародавця (або хабароотримувача) на місці вчинення злочину з речовим доказом», «Викриття вимагання хабара за добровільною заявою особи, яка його дає», «Викриття неналежного проведення митного огляду службовою особою внутрішнього митного органу», «Викриття незаконного випуску у вільний обіг посадовою особою внутрішньої митниці товарів без митного оформлення», «Установлення й викриття незаконного випуску товарів зі складів тимчасового зберігання»; «Установлення й викриття фіктивного знищення товарів», «Встановлення та викриття незаконного митного оформлення, вчиненого шляхом використання фіктивних сертифікатів на товари», «Виявлення зв'язків організованої злочинної групи»; «Викриття злочинця», «Документ», «Контрольована поставка наркотиків» та ін.

Тактичні операції ситуаційно зумовлені, тому слід враховувати слідчі ситуації, що виникають у процесі розслідування службових злочинів у митній сфері. Залежно від обсягу і змісту даних, що послужили підставою для початку кримінального провадження, а також інформації про злочинця пропонується три найбільш типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: а) існують достатні дані про вчинення службового злочину в митних органах, відома особа, яка його вчинила; б) відомо, що вчинено службовий злочин у митних органах, але особа, яка його вчинила, невідома або інформація про неї обмежена; в) відомо, що вчинено службовий злочин у митних органах, є відомості про злочинця, але той зник з місця події. Стосовно вказаних слідчих ситуацій пропонуються відповідні за змістом і специфікою тактичні операції [3, с. 54–64].

При розробленні тактичних операцій стосовно розслідування окремих видів злочинів, їх апробації на практиці, відповідну інформацію необхідно надавати до бази даних реєстратору, який і буде вносити запропоновані тактичні операції до модуля «Тактичні операції» в окремі криміналістичні методики з урахуванням наступних елементів: а) етапи розслідування,

б) слідчі ситуації, в) проміжні тактичні завдання, г) зміст тактичної операції, д) особи, які взаємодіють при проведенні тактичної операції, є) план тактичної операції. У запропонованій системі мають розміщуватися розроблені, апробовані на практиці тактичні операції. Як правильно зазначає Б. В. Щур, у даному разі йдеться не про науковий пошук або розроблені «навчальні продукти» криміналістики, а про апробовані та рекомендовані до практичного використання доробки, які адаптовані до практичних цілей слідчої та судової діяльності [7, с. 233].

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що створення модулю «Тактичні операції» сприятиме вдосконаленню інформаційно-технологічного програмного комплексу «АРМ слідчого «Інсайт», суттєво розширить межі та можливості реалізації у практичній діяльності слідчого сучасних інноваційних проектів, послужить належним підґрунтям у прийнятті рішень відповідно до ситуацій розслідування окремих видів злочинів, зменшить імовірність допущення ним помилок, збільшить ефективність його праці. Тому розглядувана проблематика у сучасній криміналістиці є одним із перспективних напрямків проведення криміналістичних досліджень, пов'язаних із удосконаленням слідчої та судової діяльності в умовах змагального процесу, яка потребує подальших наукових розробок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдєєва Г. К., Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць. Х.: Право, 2011. Вип. 21. С. 39–46.
2. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. К.: Нац. акад. внут. справ України, 1999. 702 с.
3. Шевчук В. М. Ситуаційна обумовленість тактичних операцій при розслідуванні службових злочинів у митних органах // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 1. С. 54–64.
4. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Апостіль, 2013. 440 с.
5. Шепітько В. Ю. Вибрані твори / Избранные труды. Х.: «Апостіль», 2010. 576 с.
6. Шепітько В. Ю., Білоус В.В. Роль інформаційних технологій у підвищенні якості слідчої діяльності // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні: монографія. Х.: Право, 2011. С. 288–299.
7. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Х.: Харків юридичний, 2010. 320 с.

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ПРИЧОРНОМОРСЬКА ФУНДАЦІЯ ПРАВА»**

**МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ЮРИДИЧНИХ НАУК У ХХІ СТОЛІТТІ»**

12–13 квітня 2019 р.

**Одеса
2019**

УДК 34«20»(063)
П76

П76 Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12–13 квітня 2019 р.). – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2019. – 144 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на міжнародну науково-практичну конференцію **«Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті»**. Для студентів, аспірантів, викладачів, науковців юридичних вищих навчальних закладів, представників судових та інших правозастосовних органів держави, адвокатів, представників юридичних громадських організацій.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

Погляди авторів, викладені в цьому збірнику, необов'язково відображають позицію організаторів міжнародної науково-практичної конференції **«Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті»**.

УДК 34«20»(063)

ПРИЧОРНОМОРСЬКА ФУНДАЦІЯ ПРАВА

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ЮРИДИЧНИХ НАУК У ХХІ СТОЛІТТІ»

12–13 квітня 2019 р.

м. Одеса

Видавник – Причорноморська фундація права
Адреса для поштової кореспонденції: 65001, Одеса 1, а/с 307
Адреса для відвідувачів: м. Одеса, вул. Жуковського, 33
W: www.blackseafoundationoflaw.org.ua, T: +38 099 489 35 92
Підписано до друку 15.04.2019 р. Здано до друку 16.04.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 8,37.
Тираж 100 прим. Зам. № 1604-19.